

עקב אנילס של ההוראה

מאת אריקה עוזרמן

המורה בישראל חסר מעמד, כבוד והערכה. אין לו אפשרות להתקדם במקצוע ומשכורתו מגוחכת * מדענים שלא הצליחו פונים להוראה בלי שיהיו להם הכישרון וההכשרה הנדרשים

פרופ' דוד סמואל
לחץ חברתי ולאופי

נמשך אל הרחוב, אל הדיסקוטק או למגרס הספורט — שם הוא יכול למצוא ביטוי לתכונותיו התחרותיות התורשתיות. גער זה הוא אדם צעיר שקדויותו הבסיסית הינחה, בבית או בבית-הספר, לפיכך ראה בו המורה משהו שאינו ראוי לתשומת-לב.

בקבוצה השנייה נמצא הילד שהוא ערינו בדרך-כלל, אך נושאים מסוימים משעממים אותו. הוא יאמר, לעיתים קרובות: "ההוראה היום צריכה להיות אחרת. אנחנו צריכים ללמוד רק את הנושאים המעניינים אותנו".

הקבוצה השלישית נקראת בישראל בדרך-כלל בשם "בעלי העכור הטוב" המשתייכים עליה אינם, בהכרח, המבריקים ביותר. אבל הם השאפתנים ביותר; הלהוטים ביותר להצליח בחיים. את הדחף שואבים ילדים אלה מתנאים משפחתיים מסוימים.

כל שלוש הקבוצות דוחות מורה משעמם, ומצטיינות בביקורת חריפה. כולן זקוקות מאוד לאהבה ולתשומת-לב.

מערכת פגומה

שיטת מערכת הלימודים בעולם כולו הפכה "ליד חולה". יש בעיות של חינוך שנעשו כלל-עולמיות — ויש בעיות ספציפיות לארצנו.

כשנסתיו 1966 התכנסה בפאריז ועידה בין-ממשלתית, ביוזמת אונסק"ו של המורים — הוטכס פה-אחד שהחינוך אינו עוד עניינם הבלעדי של האחראים על בתי-ספר, אוניברסיטאות, שירותים ציבוריים וגופים ממשלתיים. "העתיד", אמר אחד המרצים, הוא נחלתן של האומות,

ד"ר כרמי יונג

יואכים פאמרויש

רפי כהן

צבי גלר

ליח ה"סופטניק" הסובייטי הראשון בשלהי שנת 1958 היה לא רק פריצה לעידן החלל. הוא היווה גם פריצה לעידן חדש של חינוך השכלה. הויגוק המדעי הסובייטי חולל מיפנה במחשבה כמוצגות המערב. נוצר צורך דחוף לשנות את ספרי הלימוד ואת חומר הלימודים, ליצור שיתוף-פעולה הדוק בין המורים בבתי-הספר לבין מדענים ומרצים באוניברסיטאות.

כ-12 השנים שחלפו מאז, נעשה הרבה במדינות בארצות הברית. אחת ההוכחות לכך היא סקר דעת-הקהל, שפורסם בשבועון האמריקני, "לייף" במאי 1970.

התלמיד בעל מנת המיטבל הנבונה התלמיד הנחשל, נהנו מטכניקות חדשות יותר ומתשומת-לב גדולה יותר מן שהיתה אפשרית לפני המראת ה"סופטניק" הרוסי, קבצו עורכי הסקר.

תוכנית הלימודים המדעית החדשה נהוגה כיום בשני שלישים של בתי-הספר התיכוניים בארצות-הברית ומת' הלימודים בשנה א' בקולגים עלתה אף היא.

מה קורה בישראל בשטח זה? מהו הדימוי של מורינו כיום — ומהו דימויהם של מורי הכחור? מה לקוי כיום בבתי-הספר שלנו? מדוע נכשלים רבים מילדינו? מדוע פנים רבות בחיי בתי-הספר האוניברסיטאות שלנו שניים במחלוקת? כיצד יכול הדבר שלא להשפיע על תפישתנו וצל תפישתה, תפקידו ומעמדו של המורה?

האם מעבדות, ספירלימוד ועורים חזותיים-שיטתיים חדשים יעוררו מחדש את ההתלהבות הדועכת של התלמיד הצעיר? האם מצויים בקרבנו המתנבים המתאימים, המסוגלים להשרות עידוד, התלהבות ודינאמיות בעולם המביין את ערכיו יום יום מחדש. שהסאיר לילדו מעט מאוד מן הבטחון והחמימות של חייה-המשפחה, של ימים עברו?

שלוש קבוצות

אחרי סידרת ראיונות שערכת עם כמאה תלמידי תיכון מכל הגילים, תעתי למסקנה כי אפשר לחלק כיום את תלמידי התיכון לשלוש קבוצות.

שישכילו להפיק את המרב מן האינטליגנציה של צעירותן — כל צעירותיהן.

עם זאת נרמו בוועידה זו, שבית-הספר כפי שהיה קיים, היה תמיד המיבנה, עליו נשענה הממשלה. בתריהספר הפרטי-ציבוריים באנגלה — ואמר שם — הבינו תמיד מנהיגים ומדרגה ראשונה לחברה המצויינת ביציבותה. בצרפת, ברומא והרפובליקה השלישית, היה זה בית-הספר הקהילתי ש"איפשר לדמוקרטיה להתרשם.

שהי ארצות אלו תרמו את ערכיהן האנושיים למדע, ליסודות והתקמת תעשיות כבדות, במסגרת אותה מערכת לרבות. הנחשבת כיום כספולו.

ייתכן, שיש לספק לנוער כיום את ייעודו הסופי בארצה של סופרמרקט אך, מחשבה זו מעבירה בנו צמרמורת רמוכירה לנו יותר מדי. את "העולם החדש" שתיאר האכסלי, אלו האחרות עשויות להיות הטיבות התת-הכרמיות למה ש"אנו מכנים כיום מיד הצעירים, ונראה כי שום ספר לימודי או מכונית-הוראה לא יעשו או המלאכה בלי המורים, הפועלים כבני-אדם בעלי שלמות הוהות.

גורמי הכישלון

אחד המדענים הישראליים, שעסקו בשנים האחרונות ברפורמה בהוראת המדעים בארץ, הוא פרופסור דוד סמואל מ"מכון ויצמן למדע" — פרופסור לכימיה פיסיקאלית במחלקת האיווסופים, מ.א. בכימיה מאוניברסיטת אוספורד הוקטור במדעי-הרוח מהאוניברסיטה העברית בירושלים.

שאלתי את פרופסור סמואל: "איך אתה רואה את תפקידו של מורה ומחנך? מה חשוב יותר, ספר-הלימוד, או הדרך בה מוצג החומר לתלמוד?"

אני סבור, ענה פרופסור סמואל, "שהלחץ על התלמיד גדול כיום הרבה יותר משהיה אי-פעם. התלמיד הצעיר מרגיש שעליו להצליח יש לחץ חברתי שלא היה קיים בימים עברו, כשלא כל אחד למד בתיכון, יש לחץ לאומי, הקיים בארצה, יש לי כמה רעיונות על בחינות-בגרות, אולי אפילו בכיתה השביעית, המכוונות לשחרר את התלמיד מאחזים מן הפחדים שהוא נושא עימו".

מדע שני נעשה דבר טוב והוא הרפורמה — חטיבת הרביעית — שחולל להדריך את הילד אל התביב הנכון בעתיד. תלמיד התיכון ניצב כיום בפני חומר רב פי המישה ב"מיקצועות הריאליים, מאשר בימים, בהם הייתי אני תלמיד. זהו אחד החיובים הנשירים חרבה ולבשילן בלימודים. אנני סבור שהייתו רוצה להיות תלמיד תיכון היום".

חן מזה, הם נאבקים עם אחרים מיקצועות היהדות, ומקושים זמן רב ללימוד בעיות מקומיות. ביקשנו ממישרד החינוך להגדיל את מיספר השעות ללימודי המדע — אך לא קיבלנו את אישורו. בעיקר בגלל חוסר תקציב".

אם כן, שאלתי, האם אתה מאמין שהמורים בישראל צריכים להיות נוחים ונבינים יותר?"

בהחלט, השיב הפרופסור, "לרוע המזל כולנו יודעים שאין לנו האנשים הנכונים בתפקידים אלה".

מה לקוי במורים שלנו?" הקשיתי.

אשר למורים, אני סבור שמצפים מהם ליותר מדי, הגיב פרופ' סמואל, "מורה לכימיה, למשל, צריך לדעת יותר חומר מאשר מורה לכימיה באוניברסיטה, שכיום הוא מתמחה רק ב"ענף המיוחד שלו".

צוות מוחות

פרופסור סמואל הוא רק אחד מבין מדענים מורי אוניברסיטה ומחנכים רבים, שהוקדם על שפור הערכה-מחדש של ספר-הלימוד בישראל. הכנת ספר-לימוד חדשים היא תהליך

שלו הוא הוראה בתיכון, שאותה הוא עושה מבלי שיהיה לו הכישרון לכך, ואף לא ההכשרה הדרושה למתן".

למורים המלמדים לשון וספרות יש לעיתים קרובות תואר בלשון בלבד. אדם שיש לו ב.א. בהיסטוריה כללית אינו יודע היסטוריה עיברית.

ההדרכה לתחילת העבודה אינה מספקת, אני סבור שממש כשם שערכידין ורופאים חייבים לעבור שלב של התמחות בהשגחת אנשי מיקצוע מאומנים כך גם מורים צעירים צריכים להתחיל לא ב-24 שעות הוראה לשבוע, אלא ב-12 שעות, במשכורת מלאה ובפיקוח של מורה וותיק, וזאת — לפחות לתקופה של שנתיים".

ד"ר יוגב הנגיב בבית-סיפור את סיפרי הכימיה החדשים שחברו בידי פרופסור גוליאקוב, הוא שמח לומר כי רוב המורים שלו, שהם צעירים ומסורים, הצטרפו בהתלהבות להש"תלמות-הקיק באוניברסיטת בראלילן.

הוא סבור שמורה בישראל, משעה שקיבל את הקביעות שלו, יכול לעשות — ועושה — כאוות נפשו. "מדוע אין לי מורים אגודה כמו לעורכי-דין ולרופאים, שתשגיח על האתיקה המיקצועית?" שאל הוא.

לבית-הספר, לדברי ד"ר יוגב, יש חובות גדולות הרבה יותר מחובותיו, המישפחה הדלה להיות מיבצה. הילד עומד בפני מחנכו עם ציפיות גדולות יותר, עליו למצוא בבית-הספר את הביטחון שאינו ניתן לו עד בבית, יש יותר ווגות גרושים, יותר אימהות עובדות, ויותר מיקרים של התמוטטות עצבים במישפחה, כל זה מעמיס על הילד בעיות, על כן, המורה צריך להיות נכון לטייע ולהדריך, ולגלות יותר הבנה והשתתפות בבעיותיו של הילד.

ד"ר יוגב סבור, שרמת המורים וההוראה חייבת לעלות, אבל, איך להגיע לכך כשהמשכורת ההתחלתית של מורה היא 597 ל"י ברוטו ואחרי 21 שנית ותק, הוא מגיע לסכום של 1071 ל"י רי 80% אגורות ברוטו?

ד"ר יוגב הוא, אולי, המנהל היחיד שהבנים מחשב לבית-ספר בן 1250 התלמידים, הוא עוקב בדרך זו אחר התלמידים שנכשלו; וכשהמחשב מראה מיספר נמוך בנושא מסוים, הוא עורך חקירה לגילוי מקור הנחשלות. כן דורש הוא דיווח מלא בכל מורה על פעילות הכיתה שלו.

בלי רשמיות

בית-הספר אחר שמנהלו, יואכים פאפוריש, טרען כי אחוז הנכשלים בו הוא זעור — הוא, תיכון חדש" בתל-אביב, מתוך 209 תלמידים נכשלו בו רק שניים בבחינות-הבגרות; ורק כשני אחוזים נשרו אחרי כיתה ט'.

לדיברי מר פאפוריש, אין אצלו יחסים רשמיים בין מורים ותלמידים, ואין אספות הורים רשמיות, כל ילד וכל הורה יכול לראות מורה בכל פעם שהוא זקוק לו, ולדון איתו על בעיות שונות.

המעבדות בתיכון חדש" מצוידות היטב — לכל תלמיד שולחן משלו, ועליו מיקרוסקופ, המורים הם ותיקים ומכונים להסביר הכל באוויר-ריח.

מדוע לא כל המורים מגיעים לרמה גבוהה של הלינה ר' הבנה? על כך שוחחתי בחופשיות עם שני מורים ותיקים, שיש להם די גם בעבודה הנעשית במכון ויצמן: רפי כהן, מורה לפיסיקה בכימיה בבית-הספר התיכון, רמלה-לוד, ו" צבי גלר, מורה לפיסיקה ולכימיה בתיכון, גאולה" בתל-אביב.

שניהם סבורים, שמדד אחד זקוק הצעיר של היום ליותר אהבה והבנה, ומדד שני — עיסוקיו הפרטיים מעכבים בעדו מליצור קשר הדוק יותר עם המורה, הם מסכימים עם זאת, שפחות ופחות מורים מכונים להטות אוון קשבת לתלמיד הי' בזקק להם.

לדעתו של רפי כהן, אפשר, אולי, למצוא את הסיבות ל" כך בעובדה שמורה, התייבש" כמיכול, הוא מרגיש יותר ו יותר שהוא שייך לשבט מעוט-זכויות בחברה החומרנית, ש" איננה מעניקה לו, לא יוקרה ולא הערכה.

לעיתים קרובות, אומר הוא, כשאני אומר לחברים שאני עדיין מלמד ברמלה-לוד, הם עונים באכזבה: אתה עדיין שם? אבל, כשאני מספר להם שאני עובד גם במכון ויצמן, הם מגיבים בהתפעלות: אתה! במכון! איזה יופי!"

הקודה הכאובה

לר, העוסק בהוראה זה 17 שנה, אומר: "עברנו מחברה אידיאליסטית לחברה חומרנית במהירות גדולה מדי. ההוראה איננה מקצוע מקובל היום, זה לא מה שנקרא, הרבני הנכון לעשות, אין יחס כבוד למורה, ואין אפשרות של התקדמות, הסרנו של תמריץ זה, שמקבלים אותו רק בדרך של התקדמות, הוא שגורם ל"התייבשותם" של המורים!"

מעמד כבוד והערכה, חסרונם של שלושה אלה, הוא הנקודה הכאובה באבחנת המנע' תהולה, להיות פרופסור באוניברסיטה, מה, מדען-חוקר במכון ויצמן — זהו כבוד המושך את הטובים יותר, להיות מורה בבית-ספר כיום, פירושו לא כלום, ומובן מאליו שאין נמשכים לכך.

חיקה חומר הלימודים במיקצועות הריאליים עצום

מחנכים רבים שוקים על הכנת ספרי לימוד חדשים

איטי מאד, ארבע שנים נמשכת הכנת החומר החדש, שנה אחת מוקדשת לתרגום, בגלל הקשיים הנובעים מן הסינגון ומינח, ואחר-כך יש לנסות את הספרים בבית-הספר, במשך שנתיים-שלוש לפחות, בסך הכל, זהו מחזור בן שבע שנים, במשך זמן זה, יש סכנה שהמדע יסתנה שוב.

הראשון בישראל שגילה עניין בשיטה המדעית החדשה להוראת הפיסיקה ובמערכת הניסויים שלה, היה פרופסור עמוס דהישראל המנת, הוא ייסד את, המחלקה להוראת הר' מדעים" במכון ויצמן, החל לעבוד ביהות-הפעולה הדוק עם המרכז הישראלי להוראת המדעים", אשר בראשו עומדת פרופסור אלכסנדרה פוליאקוב מהאוניברסיטה העברית בירור' שלים.

שני המוסדות הללו — יחד עם מישרד-החינוך והתהבות — החלו בפרוייקט של כתיבת ספרי-לימוד חדשים, ובפקוח קפדני על השתלמויות המורים, העומדים ללמד לפי ספרים אלה.

פרופסור פוליאקוב אחראית לספרי הביולוגיה, היא גם ה"בוס" של הפרוייקט כולו, פרופסור עמיצור — הלך בענף זה — אחראי על המתמטיקה, פרופסור מלצר מפקח על הר' עבודה בקיבוצים, הקבוצה של מכון ויצמן, שבראשה עמד פרופסור דהישראל, מחולקת אף היא לשלושה: פיסיקה, כ"י מיה ומתמטיקה.

דרושה התמחות

כשמדברים על מורים יש לראות את המורה הן כמחנך והן כמלמד.

טרען ד"ר יוגב, מנהל הגימנסיה, הרצליה": "הכשרת המורים אינה משיבה רצון, הלימודים באוניברסיטה מכשירים את המורה טוב יותר לעתיד של מדען, מאשר לעתיד של מחנך, אם נכשל בבניית קריירה של מדען, הרי המוצא האחרון

בבית-הספר, "תיכון חדש" בת"א, אין יחסים רשמיים בין מורים לבין תלמידים